

אסף דוד
צילום: בשמת איבי

ירדן

ישראל התרגלה לראות בירדן "קבלנית ביטחון" ותו לא – אומר ד"ר אסף דוד. הוא מסביר מדוע איננו יודעים כלום על השכנה ממזרח גם כיום, 25 שנה אחרי חתימת הסכם השלום עמה

נועה אסטרייכר

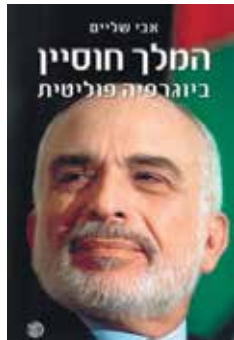
ירדן: החיפוש אחר זהות
יוסף נבו
הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, 2005

האסרונ - هل يمكن تغيير شروط اللعبة? (הלוזרים: האם אפשר לשנות את כללי המשחק?)
נאהד חתר
הוצאת ורד, 2006

حساب السرايا وحساب القرايا (מה שרואים מאחורי המדגלים)
נדי'ר ארשיד
הוצאת אסאקי, 2006;
הוצאת אסנאבל, 2009

המלך חוסיין: ביוגרפיה פוליטית
אבי שליים
תרגמה מאנגלית: דפנה ברעם, הוצאת כנרת, זמורה ביתן, דביר, 2009

עלייתו ושקיעתו של השלום החם עם ירדן: המדינאות הישראליית בימי חוסיין
שמעון שמיר
הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2012

איך התגלגלת דווקא למחקר על ירדן? זה היה שילוב של רקע מקצועי ומחקרי וסקרנות אישית עצומה. הסכם השלום הירדני-ישראלי, שבאחרונה מלאו 25 שנה לחתימתו, איפשר לי לעשות מחקר שדה בירדן, אבל היחסים בין המדינות עניינו אותי פחות מהיחסים בין המשטר המדינה והחברה בירדן עצמה. המורכבות של הסוגיות הפנימי-ירדניות ריתקה אותי. האוטוביוגרפיה של נדי'ר ארשיד היא דוגמה טובה למורכבות הזאת: ארשיד היה קצין צבא בכיר, סורר ואנטי-מלוכני שהפך לראש המוחאבראת – השירות החשאי (בירדן זה לא רק אפשרי אלא גם מקובל). ספרו התפרסם בזמן שכתבתי את הדוקטורט. השגתי אותו, אבל אז גיליתי שהיתה לו גרסה מוקדמת שצונזרה. בדרך לא דרך השגתי צילום שלה ובמשך שבועות השויתי בין הגרסאות. זה היה שיעור מעשי בהיסטוריה ובהיסטוריוגרפיה, אבל גם כפוליטיקה ירדנית בת-זמננו. גם הביוגרפיה של אבי שליים על המלך חוסיין, שתורגמה לעברית, שורת באופן עוצר נשימה את סיפורו של השליט עם סיפורה של המדינה ומציגה היבטים נוספים של המורכבות הירדנית. כמו במקרים אחרים, הסערה שהתעוררה בירדן עם פרסום הביוגרפיה הזאת מרתקת לא פחות מהביוגרפיה עצמה.

האם יש תרחיש שבו ירדן תבטל את ההסכמים עם ישראל?

בוודאי. הסכמים מדיניים הם חוזים משפטיים. הם לא נצחיים אלא תלויים במה שנעשה כדי לקיים אותם. הם יכולים לקרוס או להפוך לאות מתה. היחסים בין שתי המדינות יכולים גם לחזור למצב ההתחלתי שלהם: שכנות מתוחה, המצופה בשכבה דקה של שיתוף פעולה אסטרטגי בין אליטות, ומתחתיה ריק. כרגע ישראל וירדן עדיין מעדיפות להתנהל עם הסכם מאשר בלעדיו. אבל בשתי המדינות יש שחקנים וורמים גלויים וחזקים, שבעבר היו דוממים או חלשים, שההסכם סותר את תפישת עולמם ואת האינטרסים שלהם. פרופ' שמעון שמיר, מבכירי המזרחנים בארץ שהיה גם השגריר במצרים והשגריר הראשון בירדן, מבקר בספרו לא רק מחזלים נקודתיים של ישראל אלא גם

את חוסר היכולת המובנה שלנו "להפוך תקליט" לעידן של שלום. מזרחנים ודיפלומטים ישראלים מעדיפים כמעט תמיד להפליג בדברים בגנותו של הזולת, ולכן הספר הזה יוצא דופן בעיני. שמיר תרם תרומה חשובה למחקר ולשיח הביקורתי על ישראל בקשר לסכסוך ולשלום. חשוב לומר את זה גם על רקע הביקורת – ההוגנת והמוצדקת כשלעצמה בעיני – על עיוורונה של המזרחנות הישראלית לנקודות המוצא שלה. אנשים משתנים.

איך מתייחסים בירדן לאמירות של הימין הישראלי בנוסח "ירדן היא המדינה הפלסטינית"?

הרבה יותר משמתייחסים אליהן בארץ. אנחנו עיוורים לרפש שאנחנו מטילים בערכים, שמקורו לעתים קרובות בפחד שמוזן בורות וגוענות או ניוון מהן. זו גם תוצאה של שיח ציבורי מוטה שמדגיש את פגמיו של הצד השני ומטשטש את הפגמים שלנו. פעמים רבות אני לומד מירדן על מה שאומרים בישראל. היחס לירדן כאל פלסטין זלג מהימין למיינסטרים, ויש לו שורשים אידיאולוגיים שמגויסים לתוכנית מדינית: להפוך את הפלסטינים בשטחים לתושבים נטולי מעמד לאומי, שמוזננים לממש את הלאומיות הפלסטינית שלהם בירדן. הפלסטינים ממילא לא מצפים מאיתנו לשום דבר הוגן או מכבד, אבל את העבר-ירדנים ההתפתחות הזו מרתיעה. נאהד חתר, אינטלקטואל עבר-ירדני, היה נביא ועם שניתח באופן יוצא דופן את הניאורליברליזם של המשטר ההאשמי ואת הקשר בינו לבין שינוי עמדות ביחס לישראל, בין היתר את ספרו האמין "הלוזרים" קראתי שוב ושוב. כשהוא נרצח בספטמבר 2016 כתבתי הספד שבו קוננתי לא רק עליו אלא גם על השימומן האינטלקטואלי שהתנקשות בו גורה על השיח הפוליטי בירדן.

איך זה שאנחנו לא יודעים על ירדן כמעט כלום?

כי ערכים מעניינים אותנו רק כשהם רעים. לכן קל למצוא שפע מידע על חמאס, דאעש, טרור ואלימות, אבל כמעט כלום על סוגיות אורחיות, תרבותיות, כלכליות וחברתיות במרחב הערבי, הפלסטיני והמוסלמי. זה כמובן מבטיח את המשך הישארותם של הערכים "רעים". אחרי שהצלחנו "לנטרל"

אותם באמצעות הסכמי שלום, שהם בפועל הסכמי אי-לוחמה בין ממשלות, הם כבר לא מעניינים אותנו. אפשר להבין מדוע הממסד הצבאי-הביטחוני בישראל מתעניין רק בסיכונים (גם אם לא תמיד זה היה כך), אבל מטריד לראות שהממשלה ורוב החברה האזרחית, לרבות חלקים מרכזיים באקדמיה ובתקשורת, שותפות לתפישת העולם הזאת. הדרך היחידה לשנות אותה, בעיני, היא ירידה ממגדל השן והצטרפות למאמץ החינוכי והתקשורתי. פרופ' יוסי נבו המנוח עשה את זה. בעידן שבו אנשי אקדמיה מוטרדים בעיקר מקידומם המקצועי ומפרסומיהם פורצי הדרך באנגלית, הוא הפשיל שריוולים וכתב ספר מבוא נהדר על ירדן, בעברית, לציבור הרחב. האקדמיה הניאורליברלית מענישה חוקרים על מעשים חתרניים כאלה, אבל ליוסי לא היה אכפת. יהי זכרו ברוך. הלוואי וירבו כמותו.

מה לדעתך הצעד הדחוף ביותר שישראל יכולה וצריכה לעשות כדי לשפר את היחסים עם ירדן?

לסיים את הכיבוש כמובן. לאפשר את כינונה של ריבונות פלסטינית בתקיימא בגדה המערבית ובעזה, או בשיתוף עם הציונות על כל השטח שבין הים לנהר. מכיוון שכרגע זה חלום שהלא-ימין בישראל צריך קודם כל להסכים עליו, ואחר כך להחליט איך מקדמים אותו ביעילות מול ימין מקצין ודורסני, ייתני אומר שבהקשר הביטורלי צריך להפסיק לזלזל בירדן ולחדול מלהתייחס אליה כמוכנת מאליה. להכיר בה כמדינה ריבונית שקיימת בוכות עצמה ולא רק ממלאת תפקיד ביטחוני-אסטרטגי שטוב (גם) ליהודים.

כשנתחיל להתייחס לירדנים, ולערבים בכלל, כאל אזרחים, ולא רק כקבלני ביטחון יעילים או מרושלים כשירות המבצר שבנינו, נגלה עולם מופלא. ואולי גם נגלה שמדינה פלסטינית היא צורך קיומי לא רק של הפלסטינים, ולא רק של הישראלים, אלא גם של הירדנים. הם באמת מתכוונים למה שהם אומרים: לעולם לא ייכון שלום אמת בין ישראל לבין הערבים אלמלא יסתיים הכיבוש ותקום מדינה פלסטינית. הרי יום אחד הכיבוש יסתיים, ויפה שנה אחת קודם.